

**РОЗВИТОК ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ:
ДОСВІД Й. ГЕРБАРТА І В. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ідея гармонійного розвитку тілесної і духовної краси особистості, що зародилася ще в античній філософії, на кожному подальшому історичному етапі розвитку суспільства розширювала свій зміст, отримувала нову спрямованість та наукове обґрунтування. Багато вчених-педагогів зі світовим іменем займалися розробкою теоретичних і практичних основ гармонійного розвитку духовного і тілесного, залишили нащадкам у спадок велике творче надбання. Узагальнення світового педагогічного досвіду, переосмислення спадщини видатних педагогів минувшини є невід’ємною складовою сучасних перетворень в освітній галузі.

На сьогодні проблема стану як фізичного, так і психічного здоров’я підростаючого покоління набуває особливої гостроти. Погіршення стану здоров’я, збільшення кількості хронічно хворих дітей, психоемоційна напруженість навчального процесу зумовлені насамперед недостатнім урахуванням індивідуальних можливостей учнів. Тому актуальним вважаємо звернення до педагогічного досвіду видатних педагогів Й. Гербарта і В. Сухомлинського, для яких індивідуальність особистості була “відправною точкою виховання”. Йдеться про порівняльний аналіз поглядів учених-педагогів, які репрезентують, з одного боку, початок педагогічної науки, а з іншого, – період становлення української освіти ХХ століття. Значний науковий інтерес становить, на нашу думку, не тільки виявлення змін, які відбувалися в педагогічному мисленні в різних суспільно-економічних і політичних умовах, а й проведення паралель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти виховання у педагогічній спадщині українського педагога-новатора В. Сухомлинського були предметом численних наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників (М. Антоненць, І. Бех, А. Богуш, І. Буєва, Н. Дічек, І. Зязюн,

Н. Калініченко, М. Мухін, О. Сухомлинська та ін.). Погляди В. Сухомлинського на проблему фізичного розвитку і здоров'я дітей розглядали М. Балан, О. Калюжна, Є. Козак, О. Маркова, О. Осадча, О. Поліщук та ін.

Педагогічну систему Й. Гербарта найбільш всебічно досліджено у працях зарубіжних науковців (Д. Беннер, Т. Добаші, О. Заякін, В. Клафкі, Д. Кравченко, Г. Лоренц, Г. Мюсенер, К. Пранге, О. Тулупова та ін.). У вітчизняних наукових розвідках погляди Й. Гербарта на фізичний розвиток дитини ще не були предметом спеціального дослідження. Крім того, поширеною є думка, що німецький вчений у своїй педагогічній творчості не приділяв уваги цій проблемі.

Проведений нами у попередній публікації порівняльний аналіз поглядів Й. Гербарта і В. Сухомлинського на проблему морального розвитку підростаючого покоління засвідчив, що обидва педагоги особливого значення надавали формуванню у дитини постійного прагнення до моральної досконалості, вважали виховання “постійним духовним спілкуванням вчителя і дитини”, у якому розвивається духовна самостійність особистості.

Формулювання мети статті. Виходячи з того, що спадщина цих учених багатогранна і невичерпно багата, вважаємо доцільним проаналізувати ідеї про взаємозв'язок духовного і фізичного розвитку особистості в педагогічній спадщині Й. Гербарта і В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звертаючись до педагогічної спадщини Й. Гербарта, зазначимо, що головним питанням педагогіки на рубежі XVIII – XIX ст. було з'ясувати, яким чином за умов соціальної нерівності у суспільстві виховувати зростаюче покоління в атмосфері взаємної поваги і визнання гідності кожної людини. В основі багатьох ранніх педагогічних праць Й. Гербарта лежать неогуманістичні погляди: визнання в якості виховного та освітнього ідеалу античного образу тілесно й духовно досконалої людини, яка живе за законами “калокагатії” (гармонійного розвитку особистості, в якому весь зміст виховання спрямован на досягнення єдності фізичної та духовної досконалості). Як просвітитель Й. Гербарт виступав за розширення духовного горизонту людини: “Кожен пізнає тільки те, що він випробовує” [4, с. 2].

Підкреслимо, що більшість своїх наукових праць Й. Герbart присвятив розробці теоретичних засад педагогіки як самостійної науки. Недоліком його психолого-педагогічної теорії вважається той факт, що він майже зовсім випустив з уваги фізіологічні явища. Детальний розгляд виховання фізичної культури дитини у працях Й. Герbart відсутній. На думку вченого, турбота про фізичне здоров'я дитини має суттєве значення для формування характеру. Але він зазначав, що піклування про здоров'я не належить до педагогіки, тому що вона не має для цього “необхідних принципів”. Утім більшість його наукових праць тією чи іншою мірою торкаються цієї проблеми. Так, серед запропонованих ним моральних ідей, якими повинна керуватися вихована людина, провідними є ідея досконалості (педагогічна антропологія) та доброзичливості (педагогічна етика). Саме ідея досконалості, за Й. Герbartом, має нагадувати про здоров'я тіла і душі, а ідея доброзичливості спонукає боронитися небезпечної дратівливості. Крім того, у своїй теорії формування морального характеру Й. Герbart зупинився спочатку на розгляді фізіологічних засад розвитку особистості. Корінь характеру людини міститься, на думку вченого, глибоко в органічно-біологічній сфері: “Підґрунтям усіх людських здібностей є здоров'я. Хворобливі натури відчувають себе залежними, а здорові навпаки мають бажання рішуче діяти. Тому головною справою формування характеру є турбота про здоров'я дитини: неможливо добре виховувати, якщо постійно потрібно плекати хворобливість дитини” [3, с. 72].

Вже в перші роки життя треба закласти підвалини міцного здоров'я дитини. Турбота про фізичний розвиток повинна, за Й. Герbartом, боронитися як зайвого пещення дитини, так і небезпечного загартовування. Він зазначав, що вихователь повинен пристосовуватися до природньої своєрідності кожної дитини: здорова дитина має настрій, що є природним для неї за її темпераментом. Вихователь має бути делікатним з чуйними натурами, рішучим з грубими, жвавим з енергійними. Й. Герbart високо цінив силу фізичних вправ, вважав заняття фізичними вправами “безпосередньою школою спілкування й формування характеру” [3, с. 73]. Сам Й. Герbart з раннього дитинства пізнав

користь гартуючого способу життя. Тому зі своїми вихованцями він їздив верхи, подорожував у гори з метою проведення різних експериментів і проектів, наприклад, здійснення тригонометричного вимірювання гір.

Результати порівняльно-педагогічного аналізу свідчать, що обидва педагоги були твердо переконані в тому, що виховання матиме успіх, якщо його методи поважатимуть індивідуальність учня, не зазіхатимуть на його особистість, сприятимуть розвитку його самостійного мислення. Треба пристосовувати своє викладання і поведінку до віку та особливостей кожної дитини. Й. Герbart вказував на те, що школа повинна мати диференційні освітні програми, оскільки учні мають різні задатки: “Головною перешкодою для шкільної освіти є відмінність розумових здібностей учнів (*“Verschiedenheit der Köpfe”*). Не зважати на це є великою помилкою всіх шкільних програм, які сприяють деспотизму вчителів та стригуть усіх під одну гребінку” [4, с. 49]. Й. Герbart критикував гімназії, які завдяки своїм навчальним планам розвивали не багатосторонність і самостійність кожної особистості, а лише перевантажували учнів.

Положення про неповторність кожної дитини є підґрунтям всієї педагогічної системи В. Сухомлинського, який у своїй творчості продовжив найкращі гуманістичні традиції світової педагогіки. За його переконанням, першочергове значення у вихованні має уважний та турботливий підхід до кожної особистості, неприпустимо “виховання оптом, прагнення підганяти всіх під одну мірку” [2, с. 49].

У своїх працях В. Сухомлинський значної уваги приділяв розгляду виховання фізичної культури дитини. Турбота про здоров'я дитини, на його думку, є найважливішою справою для вихователя, оскільки від цього залежать духовне життя, розумовий розвиток, світогляд дитини [1, с. 100]. Багаторічний педагогічний досвід переконав В. Сухомлинського в тому, що незадовільний стан здоров'я дитини є головною причиною зниження успішності дітей, уповільненого мислення. Єдиним лікуванням у цьому випадку він вважав зміну режиму праці та відпочинку, раціональне харчування.

Звертаємо увагу на такі важливі засоби фізичного розвитку дитини в педагогіці В. Сухомлинського, як фізична праця, загартовування, раціональний режим дня, повноцінне харчування, активне спілкування з природою, різноманітна розумова праця, гра. Велике значення, на думку В. Сухомлинського, має відповідний емоційний настрій під час навчання. Він постійно акцентував необхідність розвитку основних рухливих якостей особистості, виховання моральних якостей, потреби у здоровому способі життя.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Турбота про здоров'я, це насамперед турбота про гармонію всіх фізичних і духовних сил людини. Спільною для Й. Гербарта і В. Сухомлинського є мета виховання – це формування духовної самостійності особистості, яка завжди підпорядковує свої вчинки моральним вимогам, володіє собою в будь-якій життєвій ситуації, відчуває внутрішню гармонію. Всебічного розвитку особистості можна досягти залученням дітей до різноманітної діяльності, розвитку інтересів і природних сил дитини. Проведений аналіз поглядів Й. Гербарта і В. Сухомлинського не вичерпує всіх аспектів цієї проблеми. Перспективним визнаємо вивчення поглядів учених на питання професійної підготовки вчителів до виховання всебічно розвиненої особистості та проблему сімейного виховання.

Література

1. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. шк., 1988. – 272 с.
2. Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы / Составление, предисловие, комментарии, вступление к частям книги О. В. Сухомлинской. К. : “Акта” - издание, 2008. – 432 с.
3. Gerner B. Herbart: Interpretation und Kritik / Berthold Gerner. – Ehrenwirth Verlag KG München, 1971. – 133 S.
4. Lorenz H. Das Leben und Werk Johann Friedrich Herbart. 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: – <http://www.hansjurgen.lorenz@t-online.de>.